HASEN BİN AHMED (Ebû Sa’îd-i İstahrî)

Şafiî mezhebinin büyük fıkıh âlimlerinden. İsmi, Hasen bin Ahmed bin Yezîd bin Îsâ bin Fadl bin Bişâr bin Abdülhâmid bin Abdullah bin Hâni bin Kamîsa bin Amr bin Amir’dir. Künyesi, Ebû Sa’îd olup, “İstahrî” nisbetiyle meşhûr oldu. İstahra, İran şehirlerinden birinin adıdır. 244 (m. 858) senesinde doğdu. Birçok âlimden ilim aldı. Kum şehrinde kadılık yaptı. Elde ettiği yüksek ilimlerle, kıymetli eserler yazdı. 328 (m. 940) senesi Cemâzil-âhır ayında, Cum’a günü vefât etti. Vefât târihi olarak, başka târihler de rivâyet edilmektedir. Bâb-ı Harb denilen yere defn edildi.

İlimde ve vera’da yüksek derecelere kavuşan Ebû Sa’îd-i İstahrî, Irak’ta Şafiî âlimlerinin en büyüğü idi. O; Sa’dân bin Nasr, Hafs bin Amr er-Ribâlî, Ahmed bin Mensûr er-Ramâdî, Îsâ bin Ca’fer el-Verrâk, Abbâs bin Muhammed ed-Dûrî, Ahmed bin Sa’d ez-Zührî, Ahmed bin Hâzim, Cemil bin İshâk ve daha bir çok. âlimden ilim aldı. Kendisinden de; Muhammed bin Muzaffer, Ebü’l-Hasen ed-Dâre Kutnî, Ebû Hafs bin Şahin, Yûsuf bin Ömer el-Kavvâs, Ebü’l-Hasen bin Cündî, Ebü’l-Kâsım bin Sellâc ve daha pekçok âlim ilim aldılar, rivâyette bulundular.

Fıkıh ilminde büyük âlim olan Ebû Sa’îd-i İstahrî, zühd ve kanâat sahibiydi. Dünyâya düşkün değildi. Eline geçen az birşey ile geçimini devam ettirirdi. Büyük âlim Esnevî diyor ki, “O ve İbn-i Süreyc, Bağdâd’da Şafiî âlimlerinin şeyhi, en büyüğü idi. Birçok kitaplar yazdı. Bunlardan “Âdâb-ül-kazâ” meşhûrdur. Bütün âlimler, onun bu eserini beğenmektedirler. Vera’ı (şüphelilerden sakınması) ve dinine bağlılığı çoktu. Tavizsiz bir hayat yaşardı. Abbasî halifesi Muktedir-billah, onu Sicistan kadılığına ta’yin etti. Sonra Bağdâd Muhtesibliğine getirildi.” O, Bağdâd’ın evlendirme işlerine bakardı. Nikâhta velîsinin izin vermesi şartını arardı. Çünkü, Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikî mezheblerinde nikahın farzlarından birisi de, velînin izin vermesidir. Halbuki orada bulunan halkın çoğu bu şartı aramadan nikahlanıyordu. Çünkü Hanefî mezhebinde, bülûğ çağına giren kızın nikâhı için, velînin izin vermesi şartı farz değildir. Hanefî mezhebinde de bâliga olmamış kızı, velîsi izinsiz evlendirebilir.

Ebû İshâk-ı Mervezî dedi ki, “Bağdâd’a geldiğim zaman kendisinden ders okumaya, Ebü’l-Abbâs bin Süreyc’den ve Ebû Sa’îd-i İstahri’den daha lâyık olan kimseyi bulamadım.” Yine o şöyle anlattı: Birgün Ebû Sa’îd-i İstahrî’ye, “Kocası ölen hâmile bir kadına, nafaka vermek icâb eder mi?” diye soruldu.

O da, “Evet” diye cevap verdi. Kendisine, bu hükmün Şafiî mezhebinde olmadığı bildirildiğinde, onu tasdîk etmedi. Bu mes’eleyi daha önce yazdığı kitabında gösterdiler. Yine ictihâdından rücû etmedi ve Şafiî mezhebinde olmasa bile, Hazreti Ali’nin ve İbn-i Abbâs’ın mezhebinde böyledir” dedi.

Kâdı Ebû Tayyib ve İmâm-ı Taberî diyorlar ki, “O, vera’ ve dîne bağlılıkta çok yüksek bir makamdaydı. Onun elbisesi, tek bir parçadan ibâretti. Çok eser yazdı. “Kitâbü edeb-ül-kazâ” bunlardan en meşhûrudur. Bu eserinin bir benzeri yoktu. Bağdâd muhtesibliğine ta’yin edildiğinde oraya varınca, özel olarak oyun için yaptırılan yeri derhal yıktırdı. Burada beldenin fesadına, ahlâken bozulmasına sebep olan boş, faydasız oyunlar oynandığı için bu işi yaptırmıştı.

Halife Kahir, ondan Sâbi’î dînine tâbi olanlar hakkında nasıl hareket etmesi icâb ettiğini sorduğunda, dedi ki: “Sâbi’îler, yıldızlara tapınmaktadırlar. Yahudilere ve hıristiyanlara da muhalefet ediyorlar. İslâm ülkesinde zımmî (gayri müslim vatandaş) olarak yaşayamazlar. Onların dinlerini terk edip müslüman olmaları lâzımdır. Yoksa öldürülmeleri gerekir.” Halife de, böyle yapmaya karar verdi. Bütün Sâbi’îleri toplayıp, ellerinde bulunan bütün malları ganîmet olarak dağıttı.”

Ebû İshâk-ı Mervezî de, “İstahrî’nin huzûrunda, onun izni olmadıkça fetvâ vermezdim” dedi.

“El-Kâfî fî târih-i Harezm” kitabının sahibi, Muhammed bin Ebû Sa’îd el-Furâtî’nin şöyle dediğini bildiriyor: “Ben Bağdâd’dan döndüğüm zaman Hemedan’da, Kum şehrinden dönen Ebû Sa’îd-i İstahrî ile karşılaştım. Daha önce Kum’a kadı olarak ta’yin edilmişti. Bana oradan ayrılışını şöyle anlattı: “Kâdılık yaptığım yerde bir adam öldü. Buna vâris olarak bir kıza ile amcası kalmıştı. Mirası husûsunda bana gelip hüküm istediler. Ben de onun hakkında Allahü teâlânın hükmü olan, “Kız için yarım hissedir. Gerisi amcanındır” hükmünü bildirdim. Kum şehrinin halkı: “Biz bu hükme râzı olmayız, kıza hepsini vermelisin” dediler. Ben de: “Dinde bu helâl değildir” diye cevap verdim. Bunun üzerine onlar bana yakınlık gösterip, “Biz seni, kadılıktan (hâkimlikten) ayırmayız” dediler. Fakat gece olunca evimin etrâfını sardılar ve benden izin almadan hapisteki esîrlerin yerlerini değiştirmeye başladılar. Ben, bundan birşey anlıyamamıştım. Sabah olunca, bundan dolayı şaşkınlığım çoğaldı. Dostlarımdan biri bana: “Onlar, kendilerinin bunu yapabildikleri gibi, seni de öldürebileceklerini göstermek istiyorlar” dedi. Ben de bu hâdise üzerine oradan ayrıldım. Kumluların inanışı, Gurabiyye mezhebi i’tikâdı üzereydi. Onlarda, Eshâb-ı kirama düşman olanların en şerlilerinden olan bir kavimdi. Onlara göre, böyle bir mirasta malın hepsi kıza verilirdi.

Ebû Sa’îd-i İstahrî, Semûd kavminin medeniyeti hakkında şunları bildiriyor:

Allahü teâlâ Şuarâ sûresi 146-152. âyetlerinde, Sâlih aleyhisselâmın kavmine meâlen şöyle nasîhatta bulunduğunu haber verdi:

“Ey kavmim! Siz burada (müşrik olduğunuz hâlde, ölümden, âfetten) emîn olarak bırakılır mısınız? Bu bahçeler, bostanlar, pınarlar, ırmaklar, ekinler, meyvası hoş hurma ağaçları içinde (kalır mısınız?). Bir de ince san’atla, dağlardan hayrete değer evler yontuyorsunuz (Bunların içinde şirk üzere ebedî kalır mısınız?). Şu halde Allahtan korkunuz ve bana itaat ediniz! Ve yeryüzünü fesada verip, ıslahına çalışmayan şu müşriklerin sözlerine kapılmayınız!” Semûd kavmi zamanında, Medine ile Şam arasındaki Vâdi-ül-kurâ havâlisi, bir medeniyet beşiği idi. Dağların içinde oydukları meskenler, ince birer san’at eseri halindeydi. İstahrî, taştan dizilmiş bu evleri gördüğünü söyleyerek şöyle anlatıyor: “Semûd kavminin bu evleri bizim evlerimiz gibi tam teşkilâtlı ve dağlar gibi yüksektir. Uzaktan bakıldığında, bu evler birbirine bitişik sanılır. Fakat biraz ortalarına doğru varılınca, bunlardan her birinin birbirinden ayrı birer kâşane (saray) olduğu görülür, etrâfları dolaşılabilir. Fakat yukarısına kadar çıkmakta çok güçlük çekilir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 230, 235

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 312

3) Târîh-i Bağdâd cild-7, sh. 268

4) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 74

5) Mu’cem-ül-Büldân cild-3, sh. 221